Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 12. 04. 2021, sp. zn. 28 Cdo 493/2021, ECLI:CZ:NS:2021:28.CDO.493.2021.2

Číslo: 8/2022

Právní věta:

Ve smyslu ustanovení § 2994 o. z. lze též dát věc do užívání v rámci společenské úsluhy.

Soud: Nejvyšší soud

Datum rozhodnutí: 12.04.2021

Spisová značka: 28 Cdo 493/2021

Číslo rozhodnutí: 8

Číslo sešitu: 1

Typ rozhodnutí: Rozsudek

Hesla: Bezdůvodné obohacení

Předpisy: § 2991 odst. 2 o. z.
§ 2994 o. z.

Druh: Rozhodnutí ve věcech občanskoprávních, obchodních a správních

Dotčená rozhodnutí:

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 5. 9. 2017, sp. zn. 28 Cdo 1836/2017

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 29. 8. 2017, sp. zn. 28 Cdo 4573/2016

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. 11. 2018, sp. zn. 28 Cdo 1881/2018

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 17. 3. 2020, sp. zn. 28 Cdo 154/2020

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 1. 12. 2020, sp. zn. 28 Cdo 3105/2020

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 20. 1. 2015, sp. zn. 26 Cdo 3382/2014

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 14. 2. 2018, sp. zn. 28 Cdo 4753/2017

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 31. 10. 2006, sp. zn. 33 Odo 1051/2005

Sbírkový text rozhodnutí:

Nejvyšší soud k dovolání třetí žalované zrušil rozsudek Krajského soudu v Brně ze dne 13. 8. 2020,

sp. zn. 13 Co 61/2020, v částech výroků I., II. i IV., jež se týkají vztahu mezi žalobcem a třetí žalovanou, jakož i v části výroku III., jež dopadá na vztah mezi Českou republikou a třetí žalovanou, jakož i rozsudek Okresního soudu Brno-venkov ze dne 16. 7. 2019, sp. zn. 24 C 182/2018, v částech výroků I. a III., jež řeší vztah mezi žalobcem a třetí žalovanou, jakož i v části výroku IV., jež se týká vztahu mezi Českou republikou a třetí žalovanou, a věc v tomto rozsahu vrátil Okresnímu soudu Brno-venkov k dalšímu řízení.

I. Dosavadní průběh řízení

1. Okresní soud Brno-venkov rozsudkem ze dne 16. 7. 2019, č. j. 24 C 182/2018-141, uložil žalovaným povinnost společně a nerozdílně zaplatit žalobci částku 363 052 Kč s příslušenstvím (výrok I.), žalobu ohledně části příslušenství zamítl (výrok II.), rozhodl o náhradě nákladů řízení mezi účastníky (výrok III.) a určil, že o náhradě nákladů státu bude rozhodnuto samostatným usnesením (výrok IV.). Vyhověl tak požadavku žalobce na vydání bezdůvodného obohacení, kterého se žalovaným mělo dostat v období od 1. 8. 2015 do 31. 5. 2018 užíváním nemovitostí, konkrétně pozemků parc. 1, jehož součástí je stavba č. p. 2, a parc. 3, obou v katastrálním území S., bez právního důvodu. Vyšel ze zjištění, že žalobce je výlučným vlastníkem předmětných nemovitostí, které žalovaní, jimiž jsou manželé (žalovaní 1. i 2.) a jejich společná dcera (žalovaná 3.), v předmětném období užívali, aniž by se žalobcem uzavřeli nájemní či jinou obdobnou smlouvu. Žalovaným (včetně žalované 3., jež uváděla, že její užívací právo bylo odvozeno výhradně od žalovaných 1. a 2.) proto uložil povinnost vydat bezdůvodné obohacení v požadované výši a rozhodl, že k poskytnutí peněžité náhrady budou povinni společně a nerozdílně, neboť předmětné nemovitosti užívali všichni bez jejich reálného rozdělení a bez dohody o způsobu užívání konkrétní části.

2. K odvolání žalovaných přezkoumal zmíněné rozhodnutí Krajský soud v Brně, jenž je rozsudkem ze dne 13. 8. 2020, č. j. 13 Co 61/2020-260, ve výroku I. potvrdil (výrok I.), ve výrocích III. a IV. je změnil (výroky II. a III.) a rozhodl o náhradě nákladů odvolacího řízení (výrok IV.). Odvolací soud vyzdvihl, že soud prvního stupně věc správně posoudil po skutkové i právní stránce, a ztotožnil se také s názorem, že se žalovaní užíváním předmětných nemovitostí bezdůvodně obohatili na úkor žalobce. Kvitoval přitom závěr soudu prvního stupně o založení solidární povinnosti k vydání bezdůvodného obohacení na straně žalovaných. Namítala-li žalovaná 3., že je na její straně dán nedostatek pasivní věcné legitimace, jelikož je v obdobné pozici jako podnájemce, jemuž věc k užívání přenechali nájemci, konstatoval odvolací soud, že taková argumentace postrádá oporu v právních předpisech a rozhodovací praxi Nejvyššího soudu.

II.
Dovolání a vyjádření k němu

3. Proti tomuto rozhodnutí brojí žalovaná 3. dovoláním, majíc je za přípustné ve smyslu § 237 zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „o. s. ř.“), neboť se odvolací soud odchýlil od ustálené rozhodovací praxe dovolacího soudu a napadené rozhodnutí rovněž závisí na zodpovězení otázky hmotného nebo procesního práva, jež v rozhodování dovolacího soudu dosud nebyla vyřešena. Ačkoliv žalovaná 3. formálně napadá svým dovoláním rozsudek odvolacího soudu ve výrocích I., II. a IV., z obsahu jejího podání jednoznačně vyplývá, že brojí toliko proti těm částem zmíněných výroků, v nichž je žalované 3. uložena povinnost k plnění.

4. Odklon od ustálené rozhodovací praxe dovolacího soudu potom dovolatelka spatřuje v náhledu na pasivní věcnou legitimaci ve vztahu k nároku žalobce na vydání bezdůvodného obohacení. Nesouhlasí s úsudky soudů o solidární povinnosti žalovaných a domnívá se, že je zapotřebí danou situaci posoudit analogicky s podnájemním vztahem, v němž pasivně legitimován k vydání bezdůvodného obohacení (či zaplacení nájemného) je výhradně nájemce (žalovaní 1. a 2.), nikoliv již podnájemce (žalovaná 3.). Odkazuje přitom na rozhodnutí Nejvyššího soudu sp. zn. 28 Cdo

4910/2014, sp. zn. 28 Cdo 2932/2010, sp. zn. 33 Odo 774/2004 a sp. zn. 33 Odo 366/2003. Vedle toho rozporuje také závěry soudů o soustavnosti užívání předmětných nemovitostí a podobě kompenzace za toto činění.

5. Se zřetelem k výše uvedenému žalovaná 3. navrhuje, aby Nejvyšší soud rozsudek odvolacího soudu změnil tak, že žalobu vůči ní zamítne a přizná jí náhradu nákladů řízení před soudy všech stupňů.

6. K dovolání se vyjádřil žalobce, jenž je považuje za nedůvodné, zatímco napadený rozsudek označuje za správný a bezvadný. Navrhl mimořádný opravný prostředek zamítnout a žalované 3. uložit povinnost nahradit mu náklady dovolacího řízení.

III.
Přípustnost dovolání

7. Při rozhodování o dovolání bylo postupováno podle o. s. ř. ve znění účinném od 30. 9. 2017, které je dle čl. II bodu 2 zákona č. 296/2017 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony, rozhodující pro dovolací přezkum.

8. Nejvyšší soud se jako soud dovolací (§ 10a o. s. ř.) po zjištění, že dovolání bylo podáno řádně a včas, osobou k tomu oprávněnou a zastoupenou ve smyslu § 241 odst. 1 o. s. ř., zabýval jeho přípustností.

9. Podle § 237 o. s. ř. není-li stanoveno jinak, je dovolání přípustné proti každému rozhodnutí odvolacího soudu, kterým se odvolací řízení končí, jestliže napadené rozhodnutí závisí na vyřešení otázky hmotného nebo procesního práva, při jejímž řešení se odvolací soud odchýlil od ustálené rozhodovací praxe dovolacího soudu nebo která v rozhodování dovolacího soudu dosud nebyla vyřešena nebo je dovolacím soudem rozhodována rozdílně, anebo má-li být dovolacím soudem vyřešená právní otázka posouzena jinak.

10. Na podané dovolání lze ve smyslu citovaného ustanovení hledět jako na přípustné, neboť v něm žalovaná 3. nastiňuje otázku, jež doposud nebyla ve světle daných skutkových okolností v kontextu právní úpravy účinné od 1. 1. 2014 dovolacím soudem řešena. Touto otázkou je, zdali dovolatelce svědčí pasivní věcná legitimace k vydání bezdůvodného obohacení v případě, že jí věc byla předána k užívání nebo požívání osobou odlišnou od vlastníka, jež k tomuto nebyla nikterak oprávněna.

IV.
Důvodnost dovolání

11. Z judikatury Nejvyššího soudu se podává, že za plnění bez právního důvodu coby jednu ze skutkových podstat bezdůvodného obohacení ve smyslu § 451 zákona č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku, účinného do 31. 12. 2013, bylo možné pokládat i stav, v němž byl pozemek užíván subjektem odlišným od jeho vlastníka bez nájemní smlouvy či jiného obdobného titulu. Prospěch v takové situaci vznikal tomu, kdo uživatelská oprávnění realizoval, aniž by za to čehokoliv hradil, a jehož majetkový stav se tudíž nezmenšil, ačkoli by se tak za obvyklých okolností stalo (srovnej např. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 31. 10. 2006, sp. zn. 33 Odo 1051/2005, či usnesení téhož soudu ze dne 29. 8. 2017, sp. zn. 28 Cdo 4573/2016, a ze dne 5. 9. 2017, sp. zn. 28 Cdo 1836/2017). Vzhledem k obdobnému znění ustanovení § 2991 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku, účinného od 1. 1. 2014 (dále též jen „o. z.“), jsou uvedené závěry použitelné i v poměrech tohoto právního předpisu s výhradou, že řečené situace již není namístě podřazovat skutkové podstatě plnění bez právního důvodu, ale je zapotřebí je kvalifikovat jako protiprávní užití cizí hodnoty (viz

namátkou usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. 11. 2018, sp. zn. 28 Cdo 1881/2018, ze dne 17. 3. 2020, sp. zn. 28 Cdo 154/2020, či ze dne 1. 12. 2020, sp. zn. 28 Cdo 3105/2020).

12. Dovolací soud při výkladu právní úpravy účinné do 31. 12. 2013 akcentoval, že při přenechání cizí nemovité věci k užívání jinému neoprávněnou osobou nezískává na úkor vlastníka bezdůvodné obohacení přímo faktický uživatel věci, ale subjekt, který tuto nemovitost (či její část) přenechává třetí osobě k užívání (viz namátkou usnesení Nejvyššího soudu ze dne 17. 7. 2012, sp. zn. 28 Cdo 16/2012, či jeho rozsudky ze dne 20. 1. 2015, sp. zn. 26 Cdo 3382/2014, a ze dne 14. 2. 2018, sp. zn. 28 Cdo 4753/2017). Na těchto závěrech Nejvyšší soud obecně setrvával i v případě, že mezi skutečným vlastníkem věci a jejím neoprávněným pronajímatelem neexistoval žádný smluvní vztah (srovnej mimo jiné usnesení Nejvyššího soudu ze dne 4. 2. 2015, sp. zn. 28 Cdo 2265/2014, nebo rozsudek téhož soudu ze dne 28. 11. 2007, sp. zn. 33 Odo 1089/2005).

13. V režimu právní úpravy účinné od 1. 1. 2014 je podaný výklad nutné modifikovat ve světle § 2994 o. z., podle něhož dal-li někdo neoprávněně věc k užívání nebo požívání jinému, aniž ten byl v dobré víře, má vlastník nebo spoluvlastník věci vůči uživateli nebo požívateli právo na náhradu. Citované ustanovení na rozdíl od dřívější právní úpravy podmiňuje platnost shora naznačených tezí naplněním požadavku dobré víry, což má za následek, že není-li třetí osoba, jíž byla nemovitost (či její část) přenechána neoprávněně k užívání, v dobré víře, že ten, kdo jí dal předmětnou nemovitost k užívání, k tomu skutečně byl oprávněn, může vlastník požadovat vydání bezdůvodného obohacení jak po subjektu, který nemovitost neoprávněně přenechal jinému k užívání, tak po faktickém uživateli, jenž své užívací právo od tohoto subjektu odvozuje (srovnej např. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 12. 9. 2018, sp. zn. 28 Cdo 1028/2018). Z dikce § 2994 o. z. potom vyplývá, že se nastíněná idea prosadí i v případě, že subjekt, jenž neoprávněně disponuje s cizí hodnotou, třetí osobě věc přenechal nikoli na základě smlouvy, nýbrž například v rámci společenské úsluhy. Ke shodnému názoru se kloní rovněž komentářová literatura [srovnej Petrov, J. In: Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník: komentář. VI. Závazkové právo: zvláštní část (§ 2055–3014). Praha: C. H. Beck, 2014. s. 1928; Melzer, F., Csach, K. In: Melzer, F., Tégl, P. a kol. Občanský zákoník. Velký komentář. Svazek IX. § 2894–3081. Praha: Leges, 2018. s. 1410, a Brim, L., Eliáš, J., Adamová, H. In: Švestka, J., Dvořák, J., Fiala, J., a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek VI (§ 2521–3081). 2. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2021. s. 1278].

14. Ve světle podaného výkladu tedy dovolací soud za dané procesní situace neshledává (navzdory jinak pečlivému odůvodnění rozhodnutí krajského soudu) přesvědčivou úvahu soudů nižších stupňů, podle níž jsou všichni žalovaní zavázáni společně a nerozdílně k poskytnutí peněžité náhrady za užívání předmětných nemovitostí, nezabývaly-li se soudy řádně námitkou žalované 3. ohledně odvození jejího užívacího práva od žalovaných 1. a 2. a rezignovaly-li na posouzení její dobré víry. Soudy nižších stupňů proto rovněž nesprávně právně kvalifikovaly zjištěný skutkový stav, pročež jsou jejich závěry o pasivní věcné legitimaci žalované 3., potažmo její solidární povinnosti k vydání bezdůvodného obohacení, přinejmenším předčasné, a tudíž nesprávné; dovolání je tak v této části důvodné (§ 241a odst. 1 o. s. ř.).

15. Namítá-li dále dovolatelka, že se odvolací soud odchýlil od ustálené rozhodovací praxe dovolacího soudu v otázce solidární povinnosti k vydání bezdůvodného obohacení žalovanými (s odkazem na usnesení Nejvyššího soudu ze dne 23. 6. 2016, sp. zn. 28 Cdo 4910/2014, a rozsudky téhož soudu ze dne 11. 11. 2010, sp. zn. 28 Cdo 2932/2010, ze dne 11. 8. 2006, sp. zn. 33 Odo 774/2004, i ze dne 30. 10. 2003, sp. zn. 33 Odo 366/2003), je třeba uvést, že vedení analogie s podnájemním vztahem nepokládá dovolací soud v řešené věci za potřebné, jelikož aplikace § 2994 o. z. je možná i v případech neoprávněného přenechání cizí věci k užívání na základě jiné smlouvy či – jak bylo shora naznačeno – bezesmluvně. Předmětnou dovolací námitku lze ostatně materiálně interpretovat jako poukaz na odvození užívacího práva žalované 3. od žalovaných 1. i 2., a tedy nutnost aplikace § 2994 o. z. v předmětném sporu.

16. K polemice dovolatelky se skutkovými zjištěními soudů nižších stupňů je třeba zdůraznit, že v dovolacím řízení není Nejvyšší soud příslušný k jejich přezkumu. Skutkovými zjištěními nalézacích soudů je totiž dovolací soud vázán, neboť jako toliko přezkumná instance není dle zákona (srovnej zejména § 241a odst. 1 o. s. ř.) nadán způsobilostí je jakkoli revidovat (viz například usnesení Nejvyššího soudu ze dne 7. 5. 2018, sp. zn. 28 Cdo 3648/2017, jakož i v něm citovaná rozhodnutí).

17. S ohledem na shora podaný výklad vedoucí k závěru o potenciální aplikovatelnosti § 2994 o. z. v řešené věci Nejvyšší soud podle § 243e odst. 1 a 2 o. s. ř. přikročil ke zrušení napadeného rozsudku ve výroku I. potud, pokud se týká žalované 3., jakož i v příslušných částech akcesorických výroků II., III., respektive IV. a dále ke zrušení rozhodnutí soudu prvního stupně (zatíženého obdobnou nepřiléhavostí v právním posouzení) v části vyhovujícího výroku I., jež dopadá na žalovanou 3., a také v příslušných částech závislých výroků III. a IV. Současně věc okresnímu soudu v odpovídajícím rozsahu vrátil k dalšímu řízení. V něm se bude zapotřebí zabývat otázkou, zda bylo dovolatelčino užívací právo skutečně odvozeno od žalovaných 1. a 2. a případně zda byla žalovaná 3. v dobré víře, že jsou žalovaní 1. a 2. k přenechání nemovitostí do užívání oprávněni, což bude rozhodující pro určení, zdali svědčí žalobci právo požadovat náhradu za toto užívání rovněž po dovolatelce.

18. Soudy nižších stupňů jsou podle § 243g odst. 1, části věty první za středníkem, o. s. ř. ve spojení s § 226 o. s. ř. vázány právními názory dovolacího soudu vyslovenými v tomto rozhodnutí.